

Ольга Ігорівна БЕЗПАЛОВА,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри адміністративної діяльності поліції факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ

СТВОРЕННЯ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ ЯК ВАЖЛИВИЙ КРОК У НАПРЯМІ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Корупція в Україні поширює свій негативний вплив на всі сфери суспільного життя, все глибше укорінюючись у повсякденному житті як основний, швидкий та найбільш дієвий протиправний засіб вирішення питань і досягнення певних цілей. Масштаби поширення корупції загрожують національній безпеці України. Такий стан справ потребує негайного вжиття системних та послідовних заходів, що мають комплексний характер. В умовах соціально-економічних реформ, які наразі здійснюються в державі, пріоритетними напрямками антикорупційної політики мають стати виявлення причин та усунення умов, що сприяють або можуть сприяти виникненню корупції, а також запобігання спробам їх створити.

Необхідно зазначити, що багато питань, які стосуються запобігання та протидії корупції, потребують законодавчого врегулювання. Поряд із низкою вжитих заходів, реформування вітчизняного антикорупційного законодавства є незавершеним, що є однією з причин неефективного реагування держави та суспільства на загрозу корупції, рівень якої зростає протягом останніх років. У зв'язку із цим розв'язання проблеми корупції є одним із пріоритетів для українського суспільства на сьогоднішньому етапі розвитку держави.

Одним із вкрай необхідних кроків у цьому напрямі є побудова професійної та незалежної судової системи, яка б гарантувала належне застосування законів та забезпечувала невідворотність покарання для правопорушників. На жаль, в Україні суди традиційно фігурують у списках

найбільш корумпованих державних інституцій, що підтверджується низкою соціологічних досліджень. За таких обставин найбільш оптимальним є утворення нової судової інституції, сформованої на принципах незалежності та професіоналізму, яка зможе стати еталоном для органів судової влади.

Мова йде про створення Вищого антикорупційного суду як одного із вищих спеціалізованих судів – судів першої інстанції з розгляду окремих категорій справ. Цей суд повинен здійснювати правосуддя як суд першої інстанції у справах, визначених процесуальним законом, а також вивчати і узагальнювати судову практику у відповідних категоріях справ.

Запровадження в Україні спеціалізованих антикорупційних судів чи окремих суддів було однією з рекомендацій Організації Економічного Співробітництва і Розвитку у контексті аналізу антикорупційних реформ в країні. Окрім цього, утворення спеціалізованого антикорупційного суду через прозору і справедливу процедуру відбору, до якої повинні бути залучені спеціалісти з міжнародним досвідом, є однією з вимог надання Україні чергового траншу фінансової допомоги від МФВ.

Створення в Україні Вищого антикорупційного суду, як спеціалізованого суду, не є новелою для більшості європейських країн, де створення зазначених судів було зумовлено побоюваннями, що злочинні організації зможуть шантажувати чи підкуповувати суддів загальних судів, наявністю значного рівня впливу політичних та бізнес-еліт на суди загальної юрисдикції, а також високим загальним рівнем корумпованості судової системи. Зі схожими проблемами сьогодні зіткнулася і наша держава. Саме це і зумовлює доцільність врахування позитивного досвіду європейських країн як в частині зниження рівня корумпованості суддів, так і щодо застосування новітніх підходів до організації роботи судів та створення необхідних умов для швидкого та оперативного розгляду справ, віднесених до юрисдикції антикорупційного суду.

Основними моментами, які необхідно врегулювати на рівні відповідних законодавчих актів, є:

1) вироблення прозорості та неупередженої процедури відбору суддів, наприклад, з числа юристів, адвокатів та правозахисників (наприклад, конкретизація переліку вимог до кандидатів на посаду судді Вищого антикорупційного суду; уточнення процедури оцінювання кандидатів, зокрема за такими критеріями як доброчесність, професіоналізм та незалежність; недопущення надмірного розширення повноважень Вищої кваліфікаційної комісії суддів та Вищої ради правосуддя; усунення оціночних понять, що дають потенційну можливість зловживань з боку тих осіб, які оцінюватимуть кандидатів на посаду суддів);

2) запровадження якісно нового підходу до обрання членів конкурсних комісій (можливо за квотним принципом: від Президента, Парламенту та Європейських інституцій за погодженням з Міністерством юстиції України), недопущення застосування адміністративного ресурсу з метою впливу на процес прийняття рішень членами конкурсних комісій;

3) надання Вищому антикорупційному суду виключних судових повноважень з урахуванням положень Кримінального процесуального кодексу України;

4) чітке визначення переліку випадків, розслідування яких належить до юрисдикції Вищого антикорупційного суду (у тому числі переліку суб'єктів таких правопорушень та мінімальних сум отриманої вигоди чи вартості предмета злочинного посягання); як наслідок – це дозволить виключити можливі спори про підсудність та чітко визначити спеціалізацію антикорупційних судів;

5) вироблення дієвого механізму виконання рішень Вищого антикорупційного суду та недопущення їх блокування або оскарження за виключенням вищих європейських інституцій;

6) запровадження дієвої системи громадського контролю за діяльністю Вищого антикорупційного суду із залученням громадських правозахисних організацій, експертів з міжнародним досвідом (одним із кроків у цьому

напрямі може стати проходження судовими рішеннями додаткової громадської експертизи);

7) вироблення дієвої системи юридичних гарантій діяльності суддів Вищого антикорупційного суду, зокрема їх незалежності та професійності;

8) передбачити можливість створення антикорупційних судів першої інстанції, юрисдикція яких поширюватиметься на усі без винятку корупційні злочини, підслідні як НАБУ, так і Державного бюро розслідувань); для таких судів Вищий антикорупційний суд буде апеляційною інстанцією. Це сприятиме недопущенню виникнення практичних труднощів в реалізації слідчими територіальних управлінь Національного антикорупційного бюро України своїх повноважень;

9) вироблення чіткої функціональної моделі взаємодії антикорупційних судів з іншими правоохоронними органами у сфері запобігання та протидії корупції, зокрема з органами антикорупційної прокуратури та Національним антикорупційним бюро (це зумовлено тим, що ефективність спеціалізованого антикорупційного суду значною мірою залежить від ефективності органу або органів, які мають право передавати справи до цього суду);

10) недопущення застосування Вищого антикорупційного суду як засобу тиску на політичних опонентів;

11) недопущення відвернення ресурсів, виділених на створення та функціонування Вищого антикорупційного суду від уже існуючих контрольних органів та інших сфер, що потребують перетворень.

Одним із кроків у напрямі вирішення поставлених вище питань є розробка та прийняття закону України «Про Вищий антикорупційний суд». Сьогодні у Верховній Раді України зареєстровано проект закону України «Про антикорупційні суду» (№ 6011 від 01.02.2017), але не всі питання створення та забезпечення ефективного функціонування антикорупційних судів знайшли у ньому своє відображення. Особливої уваги потребує вироблення шляхів усунення конкретних проблем, які може спричинити спеціалізація, а також врахування інших аспектів політичного, правового й інституційного

середовища в країні, які можуть накласти обмеження чи іншим чином вплинути на роботу Вищого антикорупційного суду.